

UVOD

Djelo Ivana Slamniga (1930–2001) danas nedvojbeno tvori važan i reprezentativan segment hrvatske kulturne i znanstvene baštine. Trojakom ulogom književnika, književnoga prevoditelja i znanstvenika višestruko je obilježio hrvatsku kulturu i znanost o književnosti u drugoj polovici 20. stoljeća, o čemu je već posvjedočila onodobna recepcija njegova djela, a što nastavlja potvrđivati njegov suvremeni tretman u hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti.

Slamnig se već na samome početku svojega djelovanja 1950-ih uključio u nekoliko tad aktualnih i bitnih tendencija u obama navedenim područjima, koje su imale važnoga odjeka i u kasnijim desetljećima. Početak njegova znanstvenog, pa i nastavničkog rada znakovito se poklopio s uspostavom komparatistike kao samostalne akademske discipline u hrvatskoj humanistici (1956). Komparativna književnost je i (p)ostala temeljnim područjem njegova znanstvenog interesa, prema kojemu se usmjerio nakon završenoga studija južnoslavenskih književnosti na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1955), a unutar kojega se odvijao i njegov nastavnički rad – točnije, u okviru Odsjeka za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje je uz kraće prekide predavao u razdoblju od 1960. do 1991, isprva u statusu predavača te potom profesora na Katedri za komparativnu povijest hrvatske i ostalih jugoslavenskih književnosti, kasnije preimenovanoj u Katedru za komparativnu povijest hrvatske književnosti.¹ Sredina 1950-ih drži se i

¹ Mirko Tomasović, »Prinosi prof. Ive Hergešića poredbenoj povijesti hrvatske književnosti«, u: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova X. Smjerovi i metodologije komparativnog proučavanja hrvatske književnosti*, ur. Cvijeta Pavlović i Vinka Glunčić-Bužančić, Književni krug Split, Split 2008, str. 373–374.

početkom moderne hrvatske znanosti o književnosti, koju je utemeljio krug znanstvenika okupljenih oko tzv. Zagrebačke škole.² Iako se sâm Slamnig uglavnom ne uvrštava među njezine najvažnije predstavnike, njegov je rad bio usko povezan s tim krugom znanstvenika, kao i s časopisom »Umjetnost riječi«, njegovim središnjim glasilom.³

Njegovo znanstveno, a u ovome slučaju i prevoditeljsko i književno djelovanje u svojim su se počecima povezivali i s književnim naraštajem tzv. krugovaša, koji također nastupa u pedesetim godinama 20. stoljeća, i u kojemu će se, osim Slamniga, afirmirati Antun Šoljan, Slavko Mihalić, Slobodan Novak, Vlatko Pavletić, Josip Pupačić, Vlado Gotovac, Irena Vrkljan, Milvoj Slaviček, Zvonimir Golob i dr. Premda nije riječ o homogenoj, nego o skupini samosvojnih i različitih autorskih poetika, tri temeljna obilježja njihova šireg i zajedničkog poetičkog programa – zalaganje za autonomnu vrijednost književnosti te otvaranje prema modernoj svjetskoj, poglavito zapadnoeuropskoj književnosti uz istovremenu težnju za rehabilitacijom vlastite nacionalne tradicije⁴ – u velikoj su mjeri odredila smjer Slamnigova rada u ovome, kao i u idućim desetljećima.

Polazeći od takva užeg konteksta, njegov se rad može povezivati i uspoređivati s drugim relevantnim pojavama i zbivanjima u širem kontekstu hrvatske, kao i europske/svjetske komparatistike, književnosti i kulture cjelokupne druge polovice 20. stoljeća. Zbog višeslojnosti i opsežnosti Slamnigov bi opus na prvi pogled bilo teže obuhvatiti unutar jedinstvene istraživačke perspektive, osim ako ona ne bi posjedovala njemu primjerenu metodološku širinu i raznovrsnost. I dosadašnja brojna istraživanja njegova djela, odnosno njegovih triju pojedinačnih segmenata uputila su na njihovu razno-

² Dubravka Oraić Tolić, »Aleksandar Flaker i Zagrebačka škola«, u: *Oko književnosti: osamdeset godina Aleksandra Flakera*, ur. Josip Užarević, Disput, Zagreb 2004, str. 21–26; Davor Dukić, »Kultura – zapostavljen pojam u počecima moderne hrvatske znanosti o književnosti«, »Umjetnost riječi«, LIII, br. 3–4/2009, str. 137–143.

³ Pavao Pavličić, »Ivan Slamnig kao komparatist«, »Umjetnost riječi«, XLVII, br. 1–2/2003, str. 39.

⁴ Dunja Detoni Dujmić, *Krugovi*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1995, str. 12.

likost i otvorenost za primjenu različitih interpretacija i istraživačkih pristupa, upozoravajući nerijetko na njihovu međusobnu povezanost. Slamnigovo bi djelo stoga nesumnjivo vrijedilo povezati i usustaviti i unutar sveobuhvatnoga prikaza, koji bi kroz sintezu i nadopunu postojećih uvida dodatno potkrijepio višekratno isticane tvrdnje o njegovoj vrijednosti i značenju u hrvatskim, kao i u europskim/svjetskim okvirima,⁵ ali i omogućio da se stekne potpunija slika o svim segmentima Slamnigova djelovanja te da se izdvoje i opišu njegova različita područja interesa.

U tome bi slučaju možda ponajbolje bilo krenuti od njegova vlastitog znanstvenog rada i njegova teorijsko-metodološkog uporišta – komparativne književnosti. Tu su disciplinu naime Slamnig, kao i većina njezinih teoretičara definirali upravo na temelju dvaju navedenih obilježja – metodološke širine i raznovrsnosti, opisujući je slikovito i kao proces neprestanoga prelaženja granica – među različitim nacionalnim književnostima, kao i metodama te istraživačkim područjima. Slamnigovo je komparatističko usmjerenje osim toga uvelike došlo do izražaja u njegovu prevoditeljskom i književnom radu, pa se doista može držati prepoznatljivom značajkom njegova djela kao cjeline. Njegov rad tako ujedno može potkrijepiti njegove vlastite teze o važnosti i višestranosti komparativne književnosti i općenito pomoći da se uspostave različite indikativne poveznice između njegovih teorijskih promišljanja te njegove znanstvene, prevoditeljske i književne prakse.

Ova će knjiga nastojati pružiti takvu cjelovitu sliku Slamnigova djela, opisujući i povezujući njegove pojedinačne segmente unutar zajedničkih okvira, no ne zanemarujući pritom ni njihovu samosvojnost, koju posjeduju kao tri različita i specifična područja djelovanja. U skladu s tim njegov znanstveni, prevoditeljski i književni rad promatrat će se kao tri zasebne cjeline, čije će se međusobne do-

⁵ Kao jedan od prvih pokazatelja mogu poslužiti leksikonske i enciklopedijske natuknice o Slamnigovu djelu, poput one u *Leksikonu hrvatskih pisaca* (ur. Dunja Fališevac i dr., Školska knjiga, Zagreb 2000, str. 642–644 /autor natuknice Branimir Bošnjak/) ili najrecentnijoj *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* (sv. 4, S–Ž, gl. ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2012, str. 75–77 /autor natuknice Zoran Kravar/).

dirne točke naglašivati u pojedinačnim prikazima, da bi se zaključno povezale i razmotrile u kontekstu njegova sveukupnog opusa.

Unutar tako zacrtanih okvira znanstveni se rad pokazuje najlogičnijim izborom za početak, jer se kroz njega može predstaviti sama ideja komparativne književnosti kao književnoznanstvene discipline, kao i njezina teorijsko-metodološka polazišta. Budući da je riječ o disciplini koja se pokazala, Slamnigovim riječima, »posebno jogunastom kod omeđivanja«,⁶ umjesto jedinstvene će se definicije ponuditi i razmotriti njezina moguća određenja u hrvatskoj, odnosno europskoj/svjetskoj znanosti o književnosti u drugoj polovici 20. stoljeća, a napose u 1950-ima i 1960-ima, uključujući i Slamnigova stajališta o naravi komparatistike te zadaćama i metodama takvoga tipa proučavanja u hrvatskome kontekstu. U tom će smislu biti važne sličnosti, ali i specifičnosti hrvatske komparatistike u odnosu na europsku i svjetsku, na koje je i Slamnig upozoravao.

Na ta će se promišljanja ponajprije moći nadovezati prikaz i analiza njegove znanstvene prakse, počevši od priloga proučavanju povijesti europske i svjetske književnosti. Taj segment zauzima nešto manji udio u njegovu cjelokupnom znanstvenom opusu, no ključan je za njegovo daljnje razmatranje, jer Slamnig tu uspostavlja europske/svjetske okvire unutar kojih će kasnije analizirati hrvatsku književnost. Osim nekoliko kraćih teorijskih rasprava, središnji je izvor za rekonstrukciju njegove koncepcije svjetske književnosti književnopovijesni pregled *Svjetska književnost zapadnoga kruga*, u kojemu je zacrtao obrise književno-kulturnoga kruga unutar kojega su se kretali njegovi znanstveni interesi. Toj je koncepciji komplementaran njegov pristup povijesti hrvatske književnosti, koji se može rekonstruirati iz niza poredbenopovijesnih priloga, raznovrsnih po obuhvaćenim razdobljima – od srednjega vijeka do 20. stoljeća, s nešto većim naglaskom na starijoj književnosti, tj. epohama i razdobljima prije romantizma – kao i po odabranim predmetima i primijenjenim metodama istraživanja, koji se u mnogim slučajevima

⁶ Ivan Slamnig, »Nacionalna literatura i komparatistika« (1964, nav. prema: *Disciplina mašte*, Matica hrvatska, Zagreb 1965), str. 23. Potpuni podaci o svim izdanjima Slamnigovih tekstova nalaze se u bibliografiji njegovih radova. Zbog velikoga broja, svi će se preglednosti radi nakon prvoga spomena navoditi i prema punome naslovu.

ma prepleću (književnopovijesni pregledi, antologije, radovi o djelima određenih autora, specifičnim književnopovijesnim pojavama, žanrovima i usmenoj književnosti te radovi iz područja komparativne metrike). Unatoč takvu opsegu i heterogenosti, ovi se prilozi s komparatističkoga gledišta mogu usustaviti kroz prepoznavanje i isticanje najvažnijih načina na koje Slamnig ispisuje ili nadopunjuje pojedina poglavlja poredbene povijesti hrvatske književnosti, smještajući je istodobno unutar nacionalnoga i nadnacionalnoga konteksta.

Nešto drukčiji oblik dijaloga između hrvatske i svjetske književnosti i kulture predstavljaju Slamnigovi književni prijevodi. Oni su s njegovim znanstvenim radom izravno povezani kroz njegov traduktološki segment, tj. teorijske priloge i analize vlastitih prepjeva i prepjeva drugih autora, koji nude važne smjernice za daljnje analize njegove prevoditeljske prakse. No i prije analize konkretnih primjera, njegov je prevoditeljski opus poticajan za komparatistička istraživanja već po svojem opsegu i sastavu – bogat je i raznolik po kriteriju zastupljenih jezika (16) i književnosti (29), kao i književnopovijesnih epoha i razdoblja (od srednjega vijeka do /post/modernizma), a obuhvaća i sva tri književna roda. U njegovu će se opisu trebati ipak izdvojiti i segmenti kojima je Slamnig posvetio nešto veću pozornost i/ili u čijoj je recepciji u hrvatskoj kulturi odigrao osobito važnu ulogu, kao i oni koji su se pokazali poticajnim za njegov vlastiti književni rad. Potom će se njegovi prevoditeljskih postupci nastojati povezati s pojedinim indikativnim obilježjima njegova prijevodnog izbora, ali i s problemskim područjima koja je Slamnig naglašivao u vlastitim traduktološkim raspravama i analizama, pa i u ostalim relevantnim dijelovima svojega znanstvenog i književnog opusa.

Sâm književni opus, kao i rezultati njegovih različitih komparatističkih analiza predstaviti će se i usustaviti kroz kritički opis njegova položaja u povijesti hrvatske i svjetske književnosti zapadnoga kruga, a posebice u njegovu užem poetičkom kontekstu, koji se može definirati kao prijelaz iz kasnoga modernizma u postmodernizam. U tom je pogledu znakovit niz njegovih poveznica i analogija s nekoliko srodnih pojava u zapadnoj književnosti, kao što su ima-

gizam, poezija T. S. Eliota ili tzv. »laki stih« u pjesničkom segmentu, angloamerička »tvrdukuhana« proza, egzistencijalizam, proza u trapericama ili postmodernističko pripovijedanje u proznom segmentu te teatar apsurdna i poetska drama u dramskom segmentu. Posebnu pozornost u ovome slučaju zavrjeđuje Slamnigov bogat i raznolik intertekstualni repertoar, u kojemu na još jedan način dolaze do izražaja njegova erudicija i komparatistička orijentacija, i koji također zadobiva važnu ulogu u poetičkoj kontekstualizaciji njegova književnog opusa, kao još jedan od aspekata na kojemu se može analizirati i propitivati njegov prijelaz iz (kasno)modernističke u postmodernističku paradigmu.

Zaključni pregled triju segmenata Slamnigova opusa trebao bi naposljetku pomoći da se još jednom istaknu njihova ključna obilježja i preciznije utvrdi po kojim bi se kriterijima oni mogli promatrati kao jedinstvena cjelina te podcrta njihovo mjesto i značenje u hrvatskoj znanosti, književnosti i kulturi, kako u drugoj polovici 20. stoljeća tako i danas. Premda je vrijednost Slamnigova djela prepoznavana u okvirima različitih književnoznanstvenih pristupa osim isključivo komparatističkoga, ova će knjiga istodobno pokušati pokazati u kolikoj je mjeri taj pristup prožeo sve aspekte Slamnigova rada i postao bitnim za njihovo potpunije razumijevanje i vrjednovanje. Parafrazirajući opis djela njegova prethodnika i utemeljitelja hrvatske komparatistike Ive Hergešića (M. Tomasović), ona bi time mogla poslužiti i kao dokaz o Slamnigovoj trajnoj i višeslojnoj »komparatističkoj vokaciji«. ⁷ Ta je »vokacija« podrazumijevala njegovu osviještenost o tome da književne pojave ne nastaju u izolaciji, nego kao rezultat dijaloga koji se neprestano odvija među pojedinačnim djelima, različitim književnostima i kulturama, književnopovijesnim razdobljima, pa i različitim tipovima književne prakse. Takvim poimanjem književnosti Slamnig je višestruko obogatio i afirmirao hrvatsku književnu kulturu u nacionalnim, kao i u nadnacionalnim okvirima, i ostavio važno naslijeđe te široko i poticajno područje za raznovrsna, a napose i za komparatistička istraživanja.

⁷ Mirko Tomasović, »Komparatistička vokacija Ive Hergešića«, u: Ivo Hergešić, *Komparativna književnost*, Ex libris, Zagreb 2005, str. 7–25.